

“MELİKÜ’Ş- ŞUARÂ” NİZAMEDDİN AHMED-İ ERZİNCANÎ

Mustafa ÖZDEMİR*

Öz:Nizameddin Ahmed Erzincanî, üstün vasıfları haiz hem devlet adamımız, hem de ünlü bir şairimizdir. İki rubaisi ve bir kasidesi günümüze kadar ulaşabilmiştir. Şehnâme vezninde yazdığı *Şehname*’si ise henüz bulunamamıştır. Yaşadığı dönem ve çevresindeki sosyal ve kültür ortamı, onun, şiirlerinde Farsça kullanmasını zorunlu kılmıştır.

Üstlendiği *münşî*, *emîr-i ârız* ve *tuğrai* görevlerine bakıldığı zaman, sürekli yükselişe doğru bir rota izlemiş ve devletin en üst kademelerinde görev almıştır. Bu durum onun çalışkanlığını, tutarlılığını ve güvenilirliğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Nizameddin Ahmed-i Erzincanî, münşî, emîr-i ârız, tuğrai.

MELIKU'S - SUARA" (THE MASTER OF POETRY) NIZAMEDDIN-I AHMED-I ERZINCANI

Abstract: Nizameddin Ahmed Erzincani, possessing superior qualities, is a famous poet as well as a statesman. Two of his rubaies and an ode were able to reach our day. Written in the form of Firdevsi, his Sehname - state legend- has not yet been found. The era in which he lived and the surrounding social and cultural environment necessiated himusing Persian language in his poetry.

When you look at his tasks undertaking munsî, emir-i ariz and tugrai (monogram), he had followed aroute constantly on the rise, and served in top positions in the state. This situation reveals his hard work, consistency, and reliability.

Key Words: Nizameddin Ahmed-i Erzincanî, munsî, emir-i ariz , tuğrai.

1. Zamanın, Sırta Perde Olduğu Ortam

12. asrın ikinci yarısında II. Kılıç Aslan (1156-1192) ve Rükneddin Süleyman (1196-1203) Dönemlerinde başlayan ülke içindeki istikrar ve dış dış politikadaki başarıların etkisi Anadolu Selçuklu Devleti’nin ilmî, edebî ve sosyal yapısında da olumlu ilerlemelere neden

Geliş tarihi: 26. 11. 2017

Kabul tarihi: 02. 01. 2018

*.Eğitimci.

oldu. Gerek bu hükümdarlar ve gerekse bunlardan sonra gelen devlet adamları Selçuklu Devleti'ni sosyal ve kültürel açıdan kalkındırmak için birbirleriyle yarış içindeydiler. Her türlü sanatsal ve ilmî faaliyetleri destekleyici ve teşvik edici, ilim adamlarını koruyucu politikalar izlemeleri, bunların yanında medreseler, kütüphaneler, ker-vansaraylar, köprüler, çeşmeler, hanlar, hamamlar vb. eserler yapmaları Anadolu'yu cazibe merkezi hâline getirmişti.¹

Ayrıca, Anadolu'da çeşitli ırk ve çeşitli dinlere mensup insanların bir arada yaşaması hoşgörü ve uzlaşma ortamının doğmasına ve özgür düşüncenin yayılmasına neden olmuştur. Müslümanlar, Hristiyanlar; Türkler, İranlılar, Bizanslılar ve bunlardan başka çeşitli ırk ve dinlere mensup topluluklar yan yana bir arada yaşıyorlar ve huzur içinde hayatlarını sürdürüyorlardı. Bütün bunların yanında Anadolu Selçuklu sultanlarının ilim adamlarını şairleri ve sanatkârları himaye etmeleri, onlara hüsnükabul göstermeleri ve bol ihsanlarda bulunmaları Anadolu'ya Orta Asya'dan, İran'dan, Suriye'den Irak'tan çok sayıda âlim, mütefekkir ve sanatkârların gelmesine neden olmuştur.²

Anadolu'nun o sıradaki göçmenler açısından cazibe merkezi hâline gelmesinin nedenini *Necm-i Râzî* adlı bir yazar *Mirsâdü'l-ibâd* adlı eserinde bariz bir şekilde anlatmaktadır:

“Vatanımdan, meskenimden umudumu yitirince, din ve dünya salahını, ehli sünnet ve cemaatin yaşadığı diyarda buldum. Orada emniyet ve adalet varmış, dirlik düzenlik varmış. O diyarda dindar, âlim, âdil ve insafli bir padişah varmış. Memleketler hakkında bilgi sahibi olan tüccarlara ve görüş sahiplerine sordum soruşturdum. Dediler ki: Bu özellikte bir yer bu zamanda ancak Anadolu şehirlerinde olabilir. Hem ehli sünnet ve cemaatler, hem adalet, insaf ve emniyetle donanmışlardır. Allah'a şükürler olsun, o diyarda Selçukluların devamı olan bir padişah var. Müslümanlar rahat, huzur ve emniyeti o hanedanın

1. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *12. Ve 13. Asırlarda Anadolu'daki Fikir Hareketleri ile İçtimaî Müesseselere Bir Bakış*, III. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı (Tıpkıbasım), Ankara 2010, s. 287-289.

2. İ. H. Uzunçarşılı, agm., s. 287; Ahmet Kartal, *Anadolu'da Farsça Şiir Söyleyen Türk Şairleri* (XI-XVI. yüzyıllar), Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c. 7, s. 682-683/ Ahmet Yaşar Ocak, *Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c.7, s. 430; Ahmet Sevgi, *Anadolu Selçuklularında Hoşgörü Ortamı*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c.7, s.443.

gölgesinde bulmuştur.”³

Yazımızın başlığından da anlaşılacağı üzere yazımıza konu olan Nizameddin Ahmed-i Erzincanî, hayatını böyle bir ortamda geçirmiştir.

Kaynaklar elverdiğince Osman Turan’ın ifadesiyle “*Erzincan’da, edebiyatçıların reisi*”⁴ niteliğini haiz olan şairimizin hayat hikâyesini anlatmaya çalışacağız.

2. Erzincanî’nin Doğumu ile İlgili Tahmin

Şair ve devlet adamı olan Nizameddin Ahmed-i Erzincanî’nin hayatı hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Erzincanî’nin hakkındaki bilgilerimizi El-Hüseyin b. Muhammed b. Alî el-Ca’ferî er-Rugadî (İbn Bîbî)’nin *El Evâmirü’l Alâ’iyye Fi’l Umuri’l –Alâ’ iyye* adlı eserinden öğrenmekteyiz.

Doğum ve ölüm tarihleri hakkında Erzincanî’nin çağdaşı kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, “*Vezir Mahmud’un oğlu*”⁵ olduğu bilgisi belirtilmiştir. Erzincanî, adından da anlaşılacağı üzere Erzincan’da dünyaya gelmiştir. Bir süre Erzincan’da yaşadığı⁶ daha sonra da yaptığı görevler gereği hayatını Konya’da sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

I. İzzeddin Keykavus (1211-1220) ve Alaeddin Keykubat Dönemlerinde (1220-1237) devlet hizmetinde bulunmuştur.⁷ Dolayısıyla bu görevlerinden hareket ederek Erzincanî’nin yaşı hakkında bir tahminde bulunabiliriz:

Nizameddin Ahmed-i Erzincanî’ye ilk olarak I. İzzeddin Keykavus Dönemi’nde devlet hizmetinde görev verildiğine göre o sırada uygun bir yaşta olması gerekmektedir. 30’lu yaşlardan küçük olmadığı kuvvetle muhtemeldir. Alaeddin Keykubat Dönemi (1220-1237)’nde de devlet hizmetinde bulunan Erzincanî, bu hükümdarın döneminden sonra devlet hizmetinde bulunduğu ve yaşadığına dair çağdaşı kay

3. Muhammed Emin Riyâhî, *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, (çev. Mehmet Kanar), İnsan Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1995, s. 73.

4. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul 1971, s. 321.

5. İbn Bîbî, *El Evâmirü’l Alâ’iyye Fi’l Umuri’l –Alâ’ iyye* (çev: Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1996, s. 220 - 418.

6. Osman Turan’ın “.....*Mengüçük ülkesinde, Erzincan’da edebiyatçıların reisi (melik-ül kelâm) makamında bulunan Nizameddin Ahmed Erzincanî.....*” ifadesi, şairin Erzincan’da da yaşadığını göstermektedir. (*Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu Yayını, İstanbul 1971, s. 321)

naklarda bir kayıt bulunmamaktadır. Bu bilgilerin ışığında Erzincanî'nin yaşı hakkında bir tahminde bulunacak olursak Erzincanî'nin 50'li yaşlarda veya daha uzun bir ömür sürdüğünü söyleyebiliriz.

Erzincanî'nin devletin en üst kademelerinde görev alması, Arapça ve Farsça bilmesi onun iyi bir eğitim gördüğünü göstermektedir. Ayrıca *Menâkibü'l-Ârifîn*'in yazarı Ahmet Eflâki'nin ondan "...üstadım Nizameddin Ahmed.." ⁸ diye bahsetmesi, Erzincanî'nin, çevresindekilere ilmî konularda ders verdiği kuvvetle muhtemeldir.

3. Devlet Hizmetindeki Görevleri

Nizameddin Ahmed-i Erzincanî, döneminin önemli ve güçlü devlet adamlarından biridir. ⁹ I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubat Dönemlerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bulduğu görevler sırasıyla şöyledir:

a. Münşî: Münşîler, divan kâtipleri olup, divan zabıtlarını tutmakla görevliydi. Devletin, arazi ve malî (has, vakıf ve ikta) işleriyle ilgili bilgileri Yüce Divan'ın defterlerine (Defâtir-i dîvân-ı â'lâ) kaydedilirdi. Divanda da vezirin sağında ve solunda otururlardı. ¹⁰

O sırada devletin resmî dili Farsça olduğu için münşîlerin de Farsça ve Arapçaya vakıf olmaları gerekmektedir.

Nizameddin Ahmed-i Erzincanî, I. İzzeddin Keykavus Dönemi'nde *münşîlik* görevinde bulunmuştur.

b. Emîr-i Ârız: Selçuklu ordusunun ihtiyaçlarını karşılayan ve askerlerin maaşlarını ödeme işleriyle ilgilenen *Divân-ı Ârız* adında bir *divan* vardı. Bu divan başkanına da *Emîr-i Ârız* denirdi. Erzincanî, münşîlik görevinden sonra Emîr-i Ârızlık görevinde de bulunmuştur. Emîr-i Ârız, *Büyük Divan*'a da katılırdı. ¹¹ Mesela, I. İzzeddin Keykavus öldüğü zaman tahta kimin geçeceği konusunu tartışmak üzere devlet

7. İbn Bîbî, *Selçuknâme*, (çev. Mükrimin Halil Yinanç), Kitabevi Yayınları, 5. baskı, İstanbul 2017, s. 45 -70.

8. Ahmet Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1973, c. 2, s. 276.

9. Riyâhî, age., s. 76.

10. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1988, s. 88,89; Zerrin Günel, *Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Merkez Teşkilatı*, Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Uygurluğu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, c. I, s. 208.

11. İbn Bîbî, age., s. 220.

ricali Vezir Mecdeddin Ebubekir'in başkanlığında toplanır. Toplantıya; Vezir Mecdeddin Ebubekir, Beylerbeyi Emir Seyfeddin Ay-Aba, Per-vane Şerefüddin Mehmed, Emîr Mübarizüddin Çavlı, Emîr-i Meclis Mübarizüddin Behramşah, Emîr-i Ahûr Zeyneddin Başarâ, Melikü'l Küttab Şemseddin Hamza b. Müeyyededin-i Tuğrâi ve Emîr-i Ârız Nizameddin Ahmed-i Erzincanî katılırlar. Bu toplantıda I. Alaeddin Keykubat'ın tahta çıkmasına karar verilmiştir.¹²

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Selçuklu Devleti yönetiminde Nizameddin Ahmed-i Erzincanî'nin önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Nizameddin Ahmed-i Erzincanî'nin Emîr-i Ârız olması konusunda Claudi Cahen'in verdiği şu bilgiler de önemlidir:

“...orduya dağıtılacak gayri menkulün Sultanla kararlaştırmak için görevlendirilmiş kimseydi. Aynı zamanda ordunun ücretlerini de o dağıtırdı. Böylece bir eli sivil yönetimde, bir eli askerî yönetimde olan bir görevliydi.”

“Bu makamda olup da adı kaydedilmiş tek kişi 617/1220'de Nizameddin Ahmed'dir ve ona vezir Mahmud'un oğlu da denmektedir.”¹³

c. Tuğrâi: Nizameddin Ahmed-i Erzincanî, I. Alaeddin Keykubat zamanında devletin en önemli kurumlarından biri olan Dîvan-ı Tuğ-ra'nın başkanlığı olan *tuğrâi* görevine getirilmiştir.

Tuğrâiler iyi eğitim görmüş Farsça ve Arapçayı iyi bilen âlim ve ediplerden tayin edilirdi.

İbn Bîbî'nin verdiği bilgilere göre Nizameddin Ahmed-i Erzincanî'nin tuğrâilik makamına getirilişi şöyle gerçekleşmiştir:

Alaeddin Keykubat, Celaleddin Harezmsah'ı Yassı-Çimen Savaşı'nda (1230) yendiği zaman çevresindeki hükümdarlara gönderilmek üzere Sultan'ın münşisi bulunan Şemseddin-i İsfahânî'ye bir fetihname yazdırır. Fakat, İsfahânî; Celaleddin Harezmsah için *mahzul*

12 (İbn Bîbî, *Selçuknâme* (çev. M. Halil Yinanç, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017, s.70; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul 1971, s. 326; Refik Turan, *Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması -Vezir ve Divan-* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 114)

13.Claudi Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, E Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1994, s. 224.

(düşkün, hakir, rezil), Keykubat'ın amcazadesi için de *mechûl* (bilinmeyen, bilinmez) gibi hakaret içeren kavramları kullanınca görevinden azledilir ve fetihname, Erzincanî'ye yeniden yazdırılır. Yeni fetihname Sultan tarafından beğenilince Şemseddin İsfahânî'nin yerine tuğraîlik makamına da Nizameddin Ahmet Erzincanî getirilir.¹⁴

İbn Bîbî, burada bir konuya daha açıklık getirmektedir:

“.....*daha önceki karışık günlerde garaz sahiplerinin iftirası üzerine bargâhın gözünden düşmüş ve dergâhın kapısından uzaklaştırılmış olan Vezir Mahmud oğlu*” ifadelerinden anlaşıldığına göre Erzincanî, birtakım iftiralara uğramış ve görevinden uzaklaştırılmıştı. Bu fetihname dolayısıyla Sultan tarafından affedilmiş ve tuğraî makamına getirilerek hizmet etmesi sağlanmıştır.¹⁵

4. Nizameddin Ahmed-i Erzincanî'ye Verilen Unvanlar

Nizameddin Ahmed-i Erzincanî'yi Anadolu Türk Tarihinin en büyük edebî simalarından biri olarak kabul edebiliriz.¹⁶ Yazdığı şiirlerinden dolayı herkesin övgüsünü kazanmış ve kendisine Anadolu Selçuklu Sultanları tarafından bol ihsanlarda bulunulmuştur. Ayrıca *Seyyid** olması nedeniyle halkın gönlünde de yer etmiş ve kendisinden saygıyla söz edilmiştir.

Bu üstün özelliklerinden dolayı İbn Bîbî:

“*Seyyidlerin ulusu, faziletlere, efendiliklere sahip olan temiz su yolunun bir kolu, çiçekle dolu olan bahçenin gülü, konuşma, yazmada üstünlük sahibi bulunan Vezir Mahmud'un oğlu Emir-i Arız rütbesini haiz Nizameddin Ahmet'd(t)ir. Söz ülkelerinin sultanı Tuslu Firdevsi -Allah makamını cennet köşesi etsin, günahlarını bağışlasın.- Pehlevî dili mesnevilerini yan yana sıralamakta yaratıcı üslubuyla Deri* lehçesiyle dizilen söz incilerini hiç kimse*

14. İbn Bîbî, age., s. 418; Uzunçarşılı, age., s. 97; Osman Turan, age., Dip not: 79, s. 374.

15. İbn Bîbî, age., s. 418.

16. Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri*, Selçuk Üniversitesi 9. Millî Mevlâna Kongresi, Konya 1997, s. 123, 124.

*. **Seyyid**: Hz. Muhammed'in soyundan gelenlere verilen ad, unvan.

*. **Derî**: Eski Farsça ile Orta Farsçanın devamı olan 9 ve 10. yüzyıllarda itibaren İran'da konuşulan ve devletin resmî dili olan Farsçanın bir lehçesi. (T. Yazıcı / M. Öztürk, DVİA, c. 22, s. 415.)

ondan daha üstün bir ustalıkla tertip edememişti.”¹⁷

Övücü ifadelerde bulunduktan sonra “*Sadr’ı-kebir*” (sadrizam); “*Umdetü’s-sâde*” (Saadet kaynağı); “*Melikü’l-keîâm*” (Söz meliki) gibi unvanları Nizameddin Ahmed-i Erzincanî için kullanmıştır.¹⁸

Şairlere unvan verme geleneği Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu Devleti Dönemlerinden beri süregelmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti de bu geleneği devam ettirmiştir. I. Alaeddin Keykubat Dönemi’nde Erzincanî’ye “*Melikü’s-şuarâ*” (Şairlerin meliki) unvanı verilmiştir.¹⁹

Melikü’s-şuarâ unvanı, şairlere verilen itibarı ve değeri göstermesi bakımından önemlidir. Bu unvan padişahın emriyle layık görülenlere verilir ve şairlerin neler yapması gerektiği ve kendilerinden neler beklendiği verilen fermada belirtilir. Anadolu Selçuklu Devleti’nde Nizameddin Ahmed-i Erzincanî’den başka Muhiddin²⁰ ve Bahâeddin Kâni’î’ye de²¹ melikü’s-şuarâ unvanı verilmiştir

4. Şiir Dili

Nizameddin Ahmed-i Erzincanî’nin şiir dilini belirtmeden önce yaşadığı dönemin edebî, kültürel ve sosyal ortamına kısaca değinmek gerekiyor.

I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubat Dönemlerine rastlayan Moğol istilâsı neticesinde Maverâünnehr, Harezm, Azerbaycan ve Erzurum yörelerinde yaşayan şehirli ve göçebe Türkler kitleler hâlinde Anadolu’ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçlerle birlikte çok sayıda İranlı ticaret adamları, şeyhler ve müritleri, âlimler, sanatkârlar ve şairler de Anadolu Selçuklu Devleti’ne göç edenler arasındaydı.²²

Bu göç dalgasından önce Türklerin hâkim olduğu Anadolu’da Türklerle birlikte Bizanslılar, Ermeniler ve Süryaniler de yaşamaktaydı.

Dolayısıyla Anadolu Selçuklu Devleti çok kültürlü ve çok dilli bir toplum yapısına sahip olmuştu.

17. İbn Bîbî, age., s. 220; Bediüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin* (çev. Feridun Nafiz Uzlu), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 250.

18. İbn Bîbî, age., s. 147.

19. Riyâhi, age., s. 78.

20. İbn Bîbî, age., s. 147-418; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 56.

21. Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, c. 2, s. 62.

22. M. E. Riyahi, age., s. 25, 30.

İbn Bîbî'nin belirttiğine göre o sırada Anadolu'da beş dil konuşuluyordu.²³ Osman Turan, bu dillerin Türkçe, Farsça, Rumca, Ermenice ve Süryanice olduğunu belirtmiştir.²⁴ Ancak, İbn Bîbî, eserinin bir başka yerinde Arapçanın da konuşulduğunu ve Arapçayı da ülkenin dilleri arasında saydığını görmekteyiz.²⁵ Bu duruma göre Anadolu'da beş değil, altı dilin konuşulduğunu var sayabiliriz. Bilindiği üzere bu dillerin içinde kırsal kesimde Türkçe, bürokraside ise Farsça ağırlıklı olarak konuşulan dillerdi. Farsça, devletin hem resmî ve hem de edebî dili olmuştur. Sultanlar dahi Farsça konuşup Farsça şiir yazıyorlardı.²⁶ Diğer yandan Farsça şiir yazan şairlere karşı cömertçe davranıyorlar ve onları ödüllendiriyorlardı. Ayrıca devlet hizmetinde olanlara ya ikinci bir görev veriyorlar ya da derecelerini yükseltiyorlardı.²⁷ İşte böyle bir ortamda Nizameddin Ahmed-i Erzincanî de şiirlerini Farsça yazmıştır.

4.1. Günümüze Ulaşan Şiirleri

İbn Bîbî, Muhtasar'ında, Erzincanî için "*Mesnevi inşasında ikinci Firdevsi'ydi.*" diye bahsetmesi onun şiir yazmasının yanında şehname vezninde bir mesnevi yazdığı da anlaşılmaktadır.²⁸ Ancak Er

23. İbn Bîbî, ade., s. 97.

24. Osman Turan, *Ortaçağ Türkiye'sinde Türkler ve Yerliler* Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı, T.C. K. Bakanlığı Y. Ankara 2006, c. 1, s. 471.

25. İbn Bîbî, age., s. 141.

26. Halil İnalçık, *Klasik Edebiyat Menşei: İrani Gelenek, Saray İşret meclisleri ve Musâhib Şâirler*, Türk Edebiyatı Tarihi, T.C. Kültür ve Turizm B. Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2007, c. 1, s. 244-245; Veyis Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şâirleri*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1. basım, Erzurum 2013, s. 4-5.

27. İbn Bîbî, age., s. 147; Ahmet Şentürk/Ahmet Kartal; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, 8. baskı, İstanbul 2014.

Sultanların, şairlere verdiği ödüllere örnek olarak şunları gösterebiliriz:

a. İzzeddin Keyhüsrev, Hüsameddin Sâlâr'ın kızı tarafından yazılan 72 beyitlik şiire 7200 dinar ödemiştir. Şiiri getiren postacıya da 2000 dinar, hil'at ve binek hayvanı vermiştir. (İbn Bîbî, age., s., 147)

b. I. Keykavus, hoşuna giden bir rubaiden dolayı Sahib Şemseddin Muhammed-i İsfahânî'nin mutfak sorumluluğu (eşraf-ı matbah) görevine has kâtiplik (inşâ-yi hâs) görevini de eklemiştir. (İbn Bîbî, age., s. 221)

c. Şemseddin Tabas'ın, İzzeddin Keykavus'ü öven bir kasidesinden dolayı, Sultan, ona, Rum memleketlerinin emîr-i arizlik ve inşâ makamını (mertebe-i mansıb-ı inşâ-yi emîr-i ariziye memâlik-i Rûm) vermiştir. (İbn Bîbî, age., s. 148-149)

28. İbn Bîbî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden (çev. M. N. Gencosman

zincanî'nin bu eseri henüz bulunamamıştır.²⁹ Günümüze ise Farsça yazılan iki rubaisi ve bir mersiyesi ulaşmıştır.

a. Rubaileri: Alaeddin Keykubat, Erzincan'nın fethinden sonra Sivas'a dönünce oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i Mengüçük-ili'ne tayin etti. Çok sayıda askerle birlikte Antalya sü-başısı Er-tokuş'u da işleri idare etmesi ve de onu yetiştirmesi için atabeg olarak Erzincan'da bıraktı. Eyyûbî Melikî Âdil'in torunu ve Alaeddin'in küçük oğlu henüz bir yaşındaki İzzeddin Kılıçaslan'ı da bütün emirlerin biatini alarak kendine veliaht yaptı. Şam'ı ise Melik Âdil'in diğer torunu Rükneddin'e verdi. Topraklarını çocukları arasında paylaşırması sırasında orada bulunan Nizameddin Ahmed-i Şehnâme vezninde Erzincanî ise aşağıdaki rubaiyi söylemiştir:

چون رسم سکندری معین کردی³⁰
آینه شهنشهی مقنن کردی
خورشیدرا سناجق شاهى دادی
صبحی زیر ای شام روشن کردی

Çün resme-i Sikender-î mu'ayyen kerdî
Âyîne-i şehinşehî mukannen kerdî
Hûrşîdî-râ sancak-ı şâhî dâdî
Subhî zi-berây-ı Şâm rûşen kerdî

İskender'in geleneğini yerleştirip imparatorluk ayinini kanunlaştırınca bir güneşe (yani doğan çocuğa) şahlık sancağı verdin,

Şam (Hem karanlık ve hem de Şam Eyyubileri) için sabah aydınlığı açtın.

İbn Bîbî tarafından; "...cömert tabiatının ve üstün yeteneğinin ürünü olan, ruhunun inceliğini ve bilgisinin enginliğini gösteren, parlak inciye benzeyen..." sözleriyle övülen Nizameddin Ahmed-i

/Notlar: F. N. Uzluk), Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 84; Halil İnalçık; Has-Bağçede Ays u Tarab, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2015.

29. Ahmet Kartal, *Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2008, S. 1, s. 111.

30. M. C. Maşkûr; *Ahbâr-i Selâçika-i Rûm*, Tahran 1350, s. 151; Yazıcızâde Ali; *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, (haz. A. Bakır), Çamlıca Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2017, s. 415.

Erzincanî'nin günümüze ulaşan ikinci rubaisi ise şöyledir:

گفتم غم زلف تو دگر نتوان خورد³¹
وز مشک تو بیش ازین جگر نتوان خورد

گفتا غم پشم و لب من نیز بخور
کاخر همه بادام و شکر نتوان خورد

Goftem gam-i zolf-i to diğer netvan hord
V' ez mošk-i to biş ez în ciğer natvan hord

Goftâ ğam-ı çeşm-i ve leb-i men niz behor
Kâhir huma-i badam ve şeker tuvan hord

Dedim: Senin zülfünün gamı çekilmez, senin saçığının misk kokusuna bundan fazla yürek dayanmaz.

Dedi: Benim gözümün ve dudağımın gamını çekme. Zaten badem ve şeker aynı anda yenilmez ki.

b. Mersiyesi³² (Farsça metin)

از رنگ بر آمیختن غمزۀ جادو
هرگز نشود شاد دل من ز غم تو

حرزی ز خط خوب توام نیست دریغا
کامن شدی آخر دلم از فتنۀ جادو

من بر قد و زلف تو چنان شیفته و آنگه
آویخته داری دلی از عشق به یک مو

بویی که صبا از سر زلف تو بدزدید
مشهور شد و گشت پراکنده به هر سو

چون نافۀ مشک است سر زلف تو لیکن
بگرفت ز خون جگر سو ختگان بو

نی نی چن صبا شانه زند طرۀ زلفت
آنجا سخن مشک خطا باشد و آهو

31. İbn Bîbî; age., s. 202. (Tıpkıbasım)

32. age., s. 126, 127; Veyis Değirmençay, age., s. 64, 65.

من بنده شدم صبح رخت را که به خدمت
شب را به زلف تو آورد به گیسو

بشتاب که افکند رخت در دل من تاب
دریاب که آورد غمت در تن من تو

در بادیه هجر تو گرزانکه بمانم
صد چشمه روان کرده ز هر دیده من جو

آن دل که خریدار طرب بود کجا یافت
وان طبع که بد مادح سلطان جهان کو

خورشید جهان خسرو غالب که ز رفعت
بر خاک نهد مه ز پی خدمت او رو

شاهی که چو در دست جلالت بنشیند
از هیبت او پرخ در آید به دو زانو

گردونبه خرد گفت که دارای جهان کیست
گفتا که اگر زانکه حقیقت طلبی، او

سرمایه کان با کف او وزن ندارد
چرخ است که دارد ز پی صرفه ترازو

ای بازوی دین یافته از دست تو قوت
وی درد خهان را شده شمشیر تو دارو

انصاف تو آن رسم در آورد کزین پس
بر شیر بود تربیت بیّه آهو

بیم است که از هیبت عدل تو نشیند
در سینه شاهین ز بطر پنگل تیهو

تا ملک خطا را نگشایی نگشا ید
پینی که فکند ست کما تو در ابرو

از کر جهان عدل تو آن روز بپرداخت
پون گرد جحان کرد ز انصاف تو بارو

تا پرخ رسید ست برفش شهی امروز
از دست حسام تو زهی پنجه و بازو

در جعبه گردون نتوان یافتن امروز
تیری که زند با قلم تیر تو پهلو
پون جان و خرد رای شریف تو بدیدند
گفتند که این است یکی بیشتر از دو
صدکان گهرمایه خود تو بپرداخت
از شرم پرا خوی نکند دانه لولو
ای دیده سخا از کف در بخش تو رونق
وز و صف خلال تو سخن یافته نیرو
از فر مدیح تو شناسم نه ز دانش
گر طبع بزاید سخن تازه و نیکم
همواره عنان داده به فرمان تو بادا
این توسن سر تیز پر انیشه و بدخو
از پشمة مینای حسام تو روان باد
از خون بدانیش تو بر روی زمین خو

ÇEVİRİ YAZI *

(Trankripsiyon)

*Ez renk ber âmihten gamze-î câdu
Hergiz neşevêd şâd dil-î men zi ğam-ı tu*

*Her zi hat-i hub toam nist deriğâ
Kiamn şudi âher delem az fitneye cadu*

*Men ber ked u zulf-î tu çinan şifte vu ângêh
Âvîhte dâri dilem ez ışk be yek mû*

*Büyî ki saba az sar-i zulf tû bedezdid
Meşhur şud ve geşt perâkende be her su*

*Çun naî-yi muşk est ser-î zulf-î tu liken
Begreft zi hun-ı ciğer suhtegan bû*

*Nî nî çun sabâ şâne zened turre-î zülfet
Âncâ suhen muşk-î Hatâ başed ve âhû*

*. Çeviri Yazı: Muzaffer Develi

*Men bende şudem subh ruhet râ ki be hıdmet
Şeb râa beher-i zulf -î tu âverd be gîsû*

*Beştâb ki efkend ruhet der dil-î men tâb
Deryâb ki âverd gemet der ten-î men tu*

*Der badiyeye hicr-î tu ger zânki bemânem
Sed çeşme revan kerde zi her dide-ye men cû*

*An dil ki heridar-î tereb bûd kucâ yâft
Van tebğ ki bed madih-î sultan-î cehan ku*

*Hürşid-î cihan husrev-i gâlib ki zi rif'at
Ber hak nehet meh zi pey-i hidmete û ru*

*Şâhi ki çu der dest-î celâlet beşîned
Ez heybet-î u çark der âyed be du zânû*

*Gerdûn be hired gûft ki dârâ-yı cihn kist
Guftâ ki eger zanki hakikat talebi, u*

*Sermye-yî kân bâ kef-i u vezn nedâred
Çark est ki dâred zi pey-î serfe terâzû*

*Ey bâzû-yî dîn yâfte ez dest-î tu kuvvet
Vey derd-i cihan râ şode şemşir-î tû dârâ*

*İnsaf-î tu ân resm derâverd kezîn pes
Ber şir bured terbiyet-i beçey-î âhû*

*Bîm est ki ez heybet-î adl-î tu neşîned
Der sine-yî şahin zi betr çengel-î tihu*

*Tâ mülk-i Hatâ râ negoşâyî neguşâyed
Çini ki fekend est keman-î to der ebrû*

*Ez kâr-î cihan adl-î tu ân rûz beperdâht
Çon gerd-î cihan kerd zi insaf-î tu baru*

*Te çark resid est direş-i şahi emruz
Ez dest-î hesam-î to zehi pençe ve bâzu*

*Der cebe-yî gerdun netevan yaften emruz
Tiri ki zened ba kalem tir-î tu pehlu*

*Çon cân ve hired rây-î şerif-î tu bedîdend
Goftend ki in est yeki bişter ez du*

*Sed k'ân goher-i maye-yî cud-i tu peperdâht
Ez şerm çerâ hûy nekuned dâne-yi lulu*

*Ey dîde sohâ ez kefi dur behş-i tu ronak
Vez vesf-î celal-î tu suhen yâfte nîrû*

*Ez ferr-î medih-î tu şinâsem ne ez dâniş
Ger tebğ bezâyed sohen tâze ve niku*

*Hemvare anân dâde be ferman-i tu bada
În tevsen-i ser- tîz pur endişe vu bedhu*

*Ez çeşme-yî minay-î hesam-î tu revân bâd
Ez hûn-î bedendiş-î to ber ruy zemîn cu*

*Baştan çıkaran gamzenin ortaya çıkardığı renkten ve senin gam-
mundan, kalbim hiçbir zaman şad olmaz.*

*Ne yazık! Senin güzel yüzün karşısında bir sığınağım yok ki,
kalbim baştan çıkma afetinden emniyette olsun.*

*Ben senin boyuna ve zülfüne öyle aşığım ki o sevgi yüzünden
kalbimi saçının bir teline bağlı tutuyorum.*

*Saba rüzgârının senin saçının telinden çalıp dağıttığı koku,
meşhur oldu ve her yana dağıldı.*

Senin Zülfünün ucu, misk kutusudur. Fakat yakıcılar o kokuyu, ciğer kanından çıkarırlar.

Hayır, hayır, sabah rüzgârı zülfünün tellerine tarak vurunca orada misk sözü hata ve ahu olur.

Ben senin yüzünün sabahına kul oldum. Geceyi senin zülfünü boyamak için getirirler.

Acele et, yanağın kalbime ateş düşürdü. Anla ki gamın vücudumu ikiye ayırdı.

Senin ayrılığının çölünde kalmamdan dolayı, her gözümde meydana gelen yüz çeşmeden akan, nehir oluşturur.

Cihanın güneşi olan o muzaffer padişahın büyüklüğünden dolayı ay, yüzünü toprağa koyar.

O öyle bir padişah ki, büyüklük alanına oturunca heybetinden felek iki dizinin üzerine çöker.

Gökyüzü akla, “Cihan sahibi kimdir?” diye sorunca, “Eğer gerçeği öğrenmek istiyorsan odur” der.

Onun av(u)cundaki sermayenin ölçüsü yoktur. Tasarruf etmek için göğü terazi olarak kullanır.

Ey varlığıyla dinin kolunu güçlendirmiş olan! Ey kılıcıyla cihanın derdine derman olan!

Senin adaletinin heybetinden bildircinin pençesinin şahinin göğsüne konmuş olması mümkündür.

Bugün padişahlık bayrağı göğe yükselmiştir. Kılıcını tutan ele ve bileğe aferin!

Bugün feleğin kutusunda senin keskin kaleminle yarışabilecek bir ok bulunamaz.

Akil ve can senin şerefli düşünceni gördükleri zaman “İşte düşünce budur, ondan âlâsı olmaz” dediler.

Yüzlerce maden yatağı senin cömertliğinin kaynağını oluşturur. Niçin inci tanesi utanıp da huyunu senden almaz?

Ey inci bağışlayan av(u)cundan dolayı cömertliğin gözünü Aydınlatan! Seni vafettiğinden sözün gücü arttı.

İlim yoluyla değil senin övgünün verdiği güçle biliyorum ki yeni ve iyi söz, yetenekten doğar.

Bu kötü huylu, asi ve uyumsuz atın dizgini, her zaman senin elinde olsun.

Senin keskin kılıcının pınarından kötü düşüncelilerin kanı yer yüzüne ırmak olarak aksın.

5. Sonuç

Millet olarak kadim geçmişimizdeki değerleri özümsemek ve unutulmuş tarihî şahsiyetlerin tüm vasıflarını araştırıp ortaya çıkarmak tarihi iyi anlayabilmek için yerine getirilmesi gereken bir görevdir.

Kaybolmuş değerleri araştırmak ve onlardan yararlanmak kültürü de zenginleştirecektir. Bundan başka, dün ile bugünün maddi ve manevi değerlerinin bileşimi devlet yönetiminde bir tecrübe; yarınlar için de ülkenin üniter yapısını korumada hem umut ve hem de güvencedir.

Çünkü şairler; sihirli ve deruni sözleriyle dönemlerinin dinî, ahlakî, tarihî, ekonomik ve sosyal bünyelerini günümüze aktararak tarihi aydınlatmaktadırlar. Dolayısıyla şairler, millet olma şuurunu kemale erdirmede ve fani olan âlemde ebediliğin sırrına mazhar olup eksiklikleri tamamlayan değerlerlerdir.

Bütün bunlardan dolayı devlet adamlarını ve şairleri hatırlamak ve unutmamak onlara karşı olan vefa borcudur da.

Şairlerin değerini ve önemini kavrayan Erzincan Mengüçük Emiri Fahreddin Behramşah (1162?-1225)'ın söylediği şu sözler bu konuya ışık tutacak mahiyette ve oldukça da dikkat çekicidir:

“Eğer şiir başarılı olursa, hazineler ve defineler bağışlarım. Çünkü bu manzum kitapla³³ benim adım bu fani dünyada ölümsüz olarak kalacak. Bu fani dünyada ve geçici âlemde unutulmadan kalmak ve ismin ebedî olarak anılması, çok büyük bir itibar ve ulaşılması zor bir başarıdır.”

“Eğer Firdevsî bu kitabını (Şehnâme’yi) yazmasaydı, o devrin padişahlarını, taç sahiplerini, kim hatırlayacaktı? Adlarını kim ağzına alacaktı?”³⁴

33. İbn Bîbî, age., s. 92. “Manzum kitap” tan murat edilen, Genceli Nizamî’nin, Fahreddin Behramşah için yazdığı ve kendisine sunduğu “Mahzenü’l-esrâr” adlı eser kastedilmektedir.

34. İbn Bîbî age., s. 92-93

KAYNAKÇA

Ahmet Eflâkî; Âriflerin Menkıbeleri, (çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1973

Ahmet Kartal; *Anadolu’da Farsça Şiir Söyleyen Türk Şairleri* (XI-XVI. yüzyıllar), Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

_____ *Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S. 1, İstanbul 2008.

_____ *Şiraz’dan İstanbul’a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, Kurtuba Kitap, 3. baskı, İstanbul 2011.

Ahmet Sevgi; *Anadolu Selçuklularında Hoşgörü Ortamı*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Ahmet Şentürk / Ahmet Kartal; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, 8. baskı, İstanbul 2014.

Ahmet Yaşar Ocak; *Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,

Bediüzzaman Fîrûzanfer; *Mevlâna Celâleddin*, (çev. Feridun Nafiz Uzluk), Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1986.

Clauda Cahen; *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, E Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1994.

El-Hüseyn B. Muhammed B. Ali El-Ca’feri Er-Rugadi (İbn Bîbî); *El Evâmîrü’l-Alâ’iyye Fi’l-Umuri’l-Alâ’iyye*, Tıpkıbasım, (haz. Adnan Sadık Erzi), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956.

Halil İnalıcık; *Klasik Edebiyat Menşei: İrani Gelenek, Saray İşret meclisleri ve Musâhib Şâirler*, Türk Edebiyatı Tarihi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2007

_____ *Has-Bağçede ‘Ays u Tarab*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. baskı, İstanbul 2015.

İbn Bîbî; *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (çev. M. N. Gencosman / F. N. Uzluk), Uzluk Basımevi, 1. baskı, Ankara 1941.

_____ *El Evâmirü'l Alâ'iyye Fi'l Umuri'l -Alâ'iyye* (çev. Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, Ankara 1996.

_____ *Selçuknâme*, (çev. Mükrimin Halil Yinanç), Kitabevi Yayınları, 5. baskı, İstanbul 2017.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı; *12. ve 13. Asırlarda Anadolu'daki Fikir Hareketleri ile İctimai Müesseselere Bir Bakış*, III. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.

_____ *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. baskı, Ankara 1988.

M. C. Maşkûr; *Ahbâr-i Selâçika-i Rûm*, Tahran 1350.

Muhammed Emin Riyâhî; *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, (çev. Mehmet Kanar), İnsan Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1995.

Osman Turan; *Ortaçağ Türkiye'sinde Türkler ve Yerliler*, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, Ankara 2006

_____ *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1971.

_____ *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. baskı, Ankara 2014.

Refik Turan; *Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması -Vezir ve Divan-Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları*, İstanbul 1995.

Tahir Erdoğan Şahin; *Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri*, Selçuk Üniversitesi 9. Millî Mevlâna Kongresi, Konya 1997.

Veyis Değirmençay; *Farsça Şiir Yazan Osmanlı Şairleri*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1. baskı, Erzurum 2013.

Yazıcızâde Ali; *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, (haz. Abdullah Bakır), Çamlıca Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2017.

Zerrin Günal; *Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Merkez Teşkilatı*, Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Uygarlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, Ankara 2006.